

HOOFSTUK 2

ALGEMENE SISTEEMTEORIE AS TEORETIESE FUNDERING IN PLEEGSORG

2.1 INLEIDING

Die doel van hierdie navorsing is die ontwikkeling van 'n opleidingsprogram vir voornemende pleegouers, tot voordeel van die pleegplasing en in die beste belang van die pleegkind.

Die maatskaplikewerk-professie werk met menslike sisteme, soos individue, gesinne, werkgroepe, speelgroepe, organisasies, omgewings en gemeenskappe. Daar word gefokus op die verhoudings wat bestaan tussen lede van die menslike sisteme, asook tussen hierdie sisteme en hul onmiddellike omgewings (Du Bois & Miley, 1996:61).

Die sisteemteorie word in 'n toenemender mate in maatskaplike werk gebruik en bied aan die maatskaplike werker 'n bepaalde raamwerk waarbinne maatskaplikewerk-kennis en -denke georden en georganiseer kan word (Compton & Galaway, 1998:123; Potgieter, 1998:54). Die sisteemteorie is dus 'n denkraamwerk waarop 'n verskeidenheid en veelheid van inligting en data op 'n logiese en geïntegreerde wyse georganiseer kan word om 'n sinvolle geheel te vorm. Die sisteemteorie lê dus klem op die oor-en-weer-beïnvloeding van sisteme onderling en ook van hulle omgewing (Schoeman, 1980:173; Nichols & Schwartz, 1998:109).

Hierdie hoofstuk het ten doel om 'n uiteensetting van die algemene sisteemteorie te bied, met spesifieke verwysing na die omskrywing en ontwikkeling van die sistemiese benadering, asook die beginsels, kenmerke, tegnieke en die vier vlakke van sisteme. Daar sal ook aandag geskenk word aan die benutting van die sisteemteorie as denkraamwerk van die maatskaplike werker betrokke by pleegsorg.

2.2 MOTIVERING VIR DIE KEUSE VAN DIE BENUTTING VAN DIE ALGEMENE SISTEEMTEORIE IN HIERDIE STUDIE

Volgens Bless en Higson-Smith (1995:11), Neuman (2000:39) en De Vos (2002:46), is die doel van 'n teorie om enersyds, verskynsels te verklaar deur die verwantskap tussen die konsepte van sodanige fenomeen uit te klaar, en andersyds om die toekomstige gedrag van die eienskappe te voorspel. Die navorser is oortuig dat die algemene sisteemteorie, wat op die holistiese benadering gebaseer is, dus geskik is om as denkraamwerk te benut om die verwantskap tussen die lede van die pleeggesin en biologiese gesin te begryp. Die sisteemteorie leen homself as fundamentele vertrekpunt vir die opleiding van die pleeggesin as sisteem, om die kind uit 'n ander disfunksionele sisteem te akkommodeer.

Die ekologiese beskouing het 'n nuwe perspektief tot die menslike wese se plek in die omgewing meegebring. Die sisteemteorie word ook internasionaal aanvaar en gebruik. Payne (2002:292) meld: "Systems theory had a major impact on social work in the 1970's and developed in the USA in ecological theory and more broadly as 'n contribution to networking."

DiNitto en McNeece (1997:67) en O' Donoghue en Maidment (2005:33) noem dat die sisteemteorie reeds 'n vroeëre poging was om idees en konsepte in die maatskaplikewerkveld toe te pas. Hierdie teorie het die volgende ingesluit:

- die erkenning van die invloed wat sisteme in die lewens van mense het;
- die identifisering van drie soorte sisteme wat tot mense se gesonde funksionering bydra, naamlik informele of natuurlike sisteme, formele sisteme en gemeenskapsisteme;
- duidelik geïdentifiseerde stadia en metodes van sistemiese praktyk; en
- die konseptualisering van die vier basiese sisteme in maatskaplikewerk-praktyk, naamlik die veranderingsagent-sisteem, kliëntsisteem, doelsisteem en aksiesisteem.

O' Donoghue en Maidment (2005:33) meld verder dat die eerste Britse artikel ten opsigte van die sisteemteorie, die gebruik van die sisteemteorie met individue en families ontwikkel het deur die interaksie tussen die kliëntsisteem en die omgewingsisteem, asook die rol van inset, terugvoer, transformasie en uitset ten opsigte van verandering in beide sisteme, te bestudeer.

Du Bois en Miley (1996:61) beskryf die sisteemteorie soos volg: die sisteemteorie is gebaseer op die veronderstelling dat alle dinge in al hul vorms, lewend en nie-lewend, as sisteme beskou kan word en dat sisteme spesifieke eienskappe het wat dit moontlik maak om hierdie sisteme te bestudeer. Du Bois en Miley (1996:61) meld verder dat individue, klein groepe (insluitend families en organisasies) en ander komplekse menslike organisasies (soos omgewings en gemeenskappe), dus al die entiteite waarmee maatskaplike werk gemoeid is, as sisteme met spesifieke eienskappe beskou kan word.

Volgens Goldenberg en Goldenberg (1996:25) en Levy en Orlans (1998:159), is die sisteemteorie op drie basiese beginsels gebou wat die maatskaplike werker help om sy/haar denke oor mense en die oorsprong van disfunksionele funksionering te orden, naamlik:

- Konteks: Geen verhouding kan buite die konteks waarbinne dit funksioneer, verstaan word nie. Gevolglik is die navorser van mening dat met die pleegkind terapieë gewerk word binne die konteks van die gesinsverhoudings van die pleeggesin en die pleegkind se biologiese ouers.
- Liniêre en sirkulêre oorsake: Tradisionele geesteswetenskaplike modelle is gebaseer op die aanname dat verhoudings liniêr is. Daar is dus 'n oorsaak en gevolg. Die gesinsisteemteorie gaan van die veronderstelling uit dat verhoudings sirkulêr is. Dit is gebaseer op voortdurende, wedersydse interaksiepatrone, waar die onderskeie partye se gedrag beide 'n sneller en 'n respons verteenwoordig.
- Organisering: Gesinsisteme is rondom reëls, rolle, grense en subsysteme georganiseer.

Dit is juis die gesin as eenheid se reaksie op probleme, asook die mate waartoe die gesinsfunksionering deur probleme beïnvloed word, wat bepalend is vir die benadering van die sistemiese denkwysse.

Die maatskaplikewerk-professie steun dus baie sterk op die sisteemteorie. Hierdie teorie word gebruik om die kompleksiteit van gesinsisteme te verduidelik, en is gevolglik 'n belangrike maatskaplikewerk-hulpmiddel (Ronnau & Poertner, 1993:20). Hepworth en Larson (1982:201) noem verder: "Because families play key roles in meeting (or failing to meet) the needs of constituent members, it is vital that practitioners be skilled in assessing the functioning of families." 'n Begrip van die sisteemteorie kan ook besonder waardevol

wees vir die assessering en behandeling van die multi-probleem gesin. Dit kan die maatskaplike werker ook help om strukture en probleme wat gesinne kenmerk, beter te begryp. Die veronderstelling is dat die gesin as 'n sisteem gesien word wat as 'n geheel funksioneer en dat interaksie sowel binne die gesin as tussen die gesin en die gemeenskap plaasvind (Engelbrecht, 1997:62; Houston, 2002:301).

Ronnau en Poertner (1993:20) meen verder: "Systems theories provide an important framework for making sense of a family's critical elements and interactions." Indien die gesin gesien word as 'n sisteem, kan die eienskappe van sisteme daarop van toepassing gemaak word. Die gesinsisteem organiseer homself dus sodanig dat dit kan voortbestaan (Louw, 1989:593). Dit sal dus vir die maatskaplike werker belangrik wees om die kritiese elemente en interaksie binne die voornemende pleeggesin te begryp met die oog op die plasing van 'n kind.

Wanneer na die interaksie tussen gesinslede gekyk word, is dit duidelik dat daar herhalende gedragreëse en gedragpatrone bestaan. Sodanige herhalende gedragreëse en gedragpatrone reflekteer die reëls wat die gedrag van gesinslede reguleer. Die sisteemteorie beklemtoon die kompleksiteit en interafhanklikheid van verskynsels, waar elke sisteem weer 'n element van 'n groter sisteem verteenwoordig. Die identifisering en begrensing van 'n sisteem berus op die waarneming dat die uitruil van informasie en/of energie tussen sekere elemente groter is as dié tussen daardie en ander omliggende elemente (Louw, 1989:593).

Volgens Louw (1989:592-593) en Engelbrecht (1997:63), is daar veral drie klemverskille tussen gesinsterapie en individuele hulpverlening, naamlik:

- Die assessering is gesinsgesentreerd. Dit beteken dat die assessering nie bestaan uit 'n studie van individuele lede van die gesin nie. Daar word gefokus op hoe die gesinsisteem funksioneer en gedrag word gekoppel aan die gedrag en interaksie tussen gesinslede.
- Die intervensie is gesinsgesentreerd. Dienste is daarop gemik om die funksionering van die gesinsisteem te verander. In teenstelling met individuele terapie wat daarop gerig is om die kliënt te help om insig in sy probleem te bekom, is gesinsterapie daarop gemik om die gesin te help om hul interaksiepatrone beter te verstaan.

- Die intervensie word op die gesinsisteem gerig. Die intervensiesproses fokus op die hele gesin, eerder as op geïsoleerde individue binne die gesin. Al die gesinslede word by die dienslewering betrek en daar word verwag dat almal 'n bydrae sal lewer tot die intervensie.

Die voornemende pleeggesin as sisteem, vorm dus die grondslag vir hierdie studie. Maatskaplike dienslewering word aan die voornemende pleeggesin as sisteem gelewer. Dit is belangrik om daarop te let dat die suksesvolle verloop van 'n pleegplasing afhang van hoe die hele pleeggesin as sisteem funksioneer. In pleegsorg kan die pleegkind se biologiese gesin as sisteem ook nie buite rekening gelaat word nie. Dit beteken dat die pleegkind beïnvloed word deur die onderskeie gedragspatrone van twee verskillende gesinsisteme, met unieke lede wat 'n unieke karakter aan elke gesin verleen.

Intervensie met familiesisteme fokus op families as eenhede. Die sisteemteorie neem die dinamika van verhoudings tussen gesinslede en hul omgewing in ag. Spanning ontwikkel wanneer 'n individuele gesinslid moeilikhede/probleme ervaar, wanneer gesinslede onderlinge verhoudingsprobleme ervaar of wanneer 'n gesinslid of die gesin as geheel probleme met die omgewing ervaar (O'Connor, 1997:59).

Die pleeggesin is as gesin uniek en die lede voortdurend in wisselwerking met mekaar. In die beste belang van die kind en met die oog op hereniging met sy biologiese gesin, kan positiewe wisselwerking tussen die pleeggesin en biologiese gesin as sisteme tot voordeel van die kind wees.

Die motivering vir die keuse van die algemene sisteemteorie as fundering vir die studie, spruit verder uit:

- die erkenning en benutting van die teorie in maatskaplike werk;
- die erkenning en benutting van die teorie in die gedragswetenskappe;
- die bepaalde denkwysse wat fokus op holisme en interverwantskap van die dele van die sisteem; en
- die invloed daarvan in gesinsterapie in besonder (Meyer, Moore & Viljoen, 1997:557-559; Goldenberg & Goldenberg, 1998:19-21; Becvar & Becvar, 2000:1-2).

2.3 DIE INHOUD VAN DIE ALGEMENE SISTEEMTEORIE

Die algemene sisteemteorie van Von Bertalanffy, wat hy ongeveer in die middel van die twintigste eeu bekend gestel het, het wegbeweeg van 'n reduksionistiese na 'n holistiese siening (Goldenberg & Goldenberg, 1996:20; Meyer, *et al.*, 1997:585).

Volgens die algemene sisteemteorie, bestaan sisteme eensyds uit kleiner elemente of subsisteme en andersyds vorm dit weer deel van groter suprasisteme (Schoeman, 1980:179). Von Bertalanffy het 'n sisteem gedefinieer as 'n kompleks van interaktiewe elemente wat saam 'n eenheid vorm (Malherbe, 1995:215). Dit impliseer byvoorbeeld dat die individu 'n subsisteem van die groter gesinsisteem uitmaak en dat die gesin weer deel is van die gemeenskap as suprasisteem (Greif & Lynch, 1983:40; Meyer, *et al.*, 1997:585; DiNitto & McNeece, 1997:52).

Die sisteemteorie word soos volg deur die *Nuwe Woordeboek vir Maatskaplike Werk* (1995:59) omskryf: “Verbandhoudende formele stellings en konsepte oor die realiteit van onderlinge verhoudings, interaksie en 'n mate van geregleerdheid en ordelikheid wat die samestellende eenhede van sisteme kenmerk.” Die sisteemteorie lei dus die aandag weg van die individu en individuele probleme wat geïsoleerd bestudeer word, na verhoudings en verhoudingsprobleme tussen individue (Becvar & Becvar, 2000:8). Garvin en Seabury (1984:38) meen: “One problem of any general discussion of ‘systems theories’ is that there are almost as many ‘systems theories’ as there are authors writing on the subject” en “systems theories have been applied to casework, to group work, to family work, as well as to generic practice models.”

Goldenberg en Goldenberg (1998:20) sluit hierby aan as hulle verduidelik wat die invloed van die sisteemteorie op gesinsorgdienste is, naamlik dat wegbeweeg word van intervensie net met die individuele lid van 'n gesin. Dienste word verkieslik binne gesinsverband gelewer.

Wanneer 'n soektog geloods word na kernaspekte van die sisteemteorie, is dit duidelik dat hierdie teorie gedurende die afgelope vyftig jaar deur verskillende wetenskapsvelde en/of dissiplines aanvaar en benut word, byvoorbeeld die rekenaarwetenskap, ingenieurswese, ekonomie, mediese wetenskappe, psigologie, sosiologie en maatskaplike werk (O'Connor, 1997:235; *Wikipedia*, 2007; *Systems theory*, 2007). Daar is dus meer as dertig teoretiese

konsepte binne die sistemiese konteks, wat die bespreking van konsepte vir 'n bepaalde vakdisipline bemoeilik. Die navorser stem saam met Compton en Galaway (1998:123) en Potgieter (1998:54) dat die sisteemteorie wel 'n fundamentele raamwerk bied vir maatskaplike werk, wat met die wisselwerking tussen die mens en sy omgewing werk.

2.3.1 Die sisteembenadering

Volgens die *Nuwe Woordeboek vir Maatskaplike Werk* (1995:59) word die sisteembenadering soos volg omskryf:

Benadering in die maatskaplike werk wat gebaseer is op die sisteemteorie en 1) op die konfigurasie kliënt-omgewing-maatskaplike probleem as eenheid fokus en 2) ses sisteme in die maatskaplikewerkpraktik onderskei, naamlik die verandering-, kliënt-, teiken-, aksie-, professionele en probleemidentifiseringsisteem.

Skidmore, Thackeray en Farley (1994:67) som die sisteembenadering soos volg op: "As the name implies, this approach affirms the interrelationships of the individual to an interlocking network of systems each influencing the other."

Dit is dus vir die navorser duidelik dat vir die doeleindes van hierdie studie, dit belangrik is om oor 'n dieptekennis van die teorie van die algemene sisteembenadering te beskik. Die sisteemteorie kan dus beskou word as 'n teorie wat die gesin en sy interaksie met sy omgewing as geheel bestudeer. 'n Benadering is dus die werkwyse wat op 'n teorie gebaseer is. Die sisteme in die maatskaplikewerk-praktik soos in die definisie genoem en op hierdie studie van toepassing is, word later bespreek.

2.3.2 Omskrywing van 'n teorie

Wetenskaplike teorieë behels 'n algemene beginsel en veronderstelling wat sistematies verband hou en empiries toetsbaar is. 'n Teorie kan dus beskryf word as 'n stel gevolgtrekkings wat impliseer dat dit gefinaliseer, gepubliseer, gedebatteer en getoets kan word (Bless & Higson-Smith, 1995:11). De Vos (2002:40) meen dat 'n teorie 'n poging is om 'n bepaalde verskynsel te verduidelik en/of te voorspel. 'n Teorie is dus die insameling van feite van 'n realiteit. Die feite word sistematies bestudeer en kan verklarings bied oor moontlike toekomstige gebeure.

Die wetenskaplike bestudeer dus die sisteem as geheel en fasette van menslike funksionering word waargeneem en beskryf. Voorspellings van moontlike toekomstige

gedrag kan dus gedoen word. Op grond van die bestudering van fasette van menslike funksionering (sisteemteorie en pleegsorg), wil die navorser 'n opleidingsprogram vir voornemende pleegouers daarstel om disfunksionering van die pleeggesin en pleegkind te voorkom.

2.3.3 Die filosofie van die algemene sisteemteorie

Volgens Grobbelaar en Louw (1990:16) is maatskaplike werk en ander geesteswetenskaplike professies geneig om mense en hul omgewing as twee aparte entiteite te beskou. In die twintigste eeu het daar verandering in hierdie denkwysse ingetree. Die wetenskappe het die eenheid, interaksie en onderlinge afhanklikheid en beïnvloeding tussen sisteme al hoe meer begin aanvaar en dat die mens en sy omgewing in totaliteit gesien moet word.

2.3.4 Newtoniaanse denke

Meyer, *et al.* (1997:584) meld dat wetenskaplike denke tot aan die einde van die negentiende eeu, oorheers is deur die Newtoniaanse manier van dink. Die Newtoniaanse denke word ook onderlê deur 'n bepaalde beskouing oor wat bestaan en wat die mens dus kan weet. Newton het 'n uitgangspunt gehuldig waarvolgens objektiewe werklikheid bestaan wat ontdek kan word. Dit veronderstel dat die werklikheid deur objektiewe waarneming bestudeer kan word en die 'waarheid' ontdek kan word. Dit het daartoe gelei dat die Newtoniaanse denke op die volgende drie basiese aannames berus, naamlik:

- *reduksionisme of atonisme*, waarvolgens objekte tot hul mees basiese elemente gereduseer word ten einde die geheel te verstaan (individuele lede binne die groep/gesinsisteem);
- *liniêre oorsaaklikheid*, waarvolgens aanvaar word dat die elemente deur oorsaak en gevolg aan mekaar verbind is ('n pleegkind wat deel word van 'n pleeggesin as gevolg van sekere voorafgaande gebeure in die biologiese gesin); en
- *neutrale objektiwiteit*, waarvolgens die waarheid slegs ontdek kan word indien die objekte op objektiewe wyse waargeneem word en nie deur die waarnemer beïnvloed word nie - die rol van die maatskaplike werker as pleegsorgwerker word beklemtoon (Meyer, *et al.*, 1997:584).

2.3.5 Kubernetika

Die term kubernetika is afgelei van die Griekse woord *kubernétés*, wat verband hou met die woord 'steersman' of 'governor.' Die term is in 1948 deur die wiskundige Norbert Wiener geskep om te verwys na die beginsels wat die verspreiding van *inligting* of boodskappe reguleer (Nichols & Schwartz, 1998:116). Goldenberg en Goldenberg (1998:23) definieer kubernetika as die metode van kontrole van 'n sisteem deur die resultate van vorige optrede weer in te voer.

Nichols en Schwartz (1998:116) is van mening dat die beginsel van kubernetika geskoei is op die proses waardeur 'n sisteem die nodige inligting verkry om self verandering aan te bring, met die oog daarop om stabiliteit te handhaaf en na 'n vooraf beplande doelwit te beweeg. Nichols en Schwartz (1998:116) meen verder dat hierdie terugvoer, inligting ten opsigte van die sisteem se optrede insluit, wat relatief is tot sy omgewing sowel as die verhouding tussen die dele van die sisteem. Goldenberg en Goldenberg (1996:27) sluit hierby aan as hulle terugvoer (*feedback*) beskryf as 'n sisteem se funksionering wat teruggevoer word om verandering teweeg te bring.

Becvar en Becvar (2000:65) noem dat, volgens eenvoudige kubernetika, beteken dit dat 'n persoon homself buite die sisteem plaas as 'n waarnemer van wat besig is om binne die sisteem te gebeur. Hierdie vorm van kubernetika staan as eerste-orde-kubernetika bekend. Alhoewel die klem hier op die waarneming van patrone, vorms of organisasie van gebeure, ervarings of fenomene gerig is, is die veronderstelling dat die waarnemer buite die waargenome sisteem staan (Meyer, *et al.*, 1997:586).

Die invloed van kubernetika is duidelik in die ekosistemiese benadering te bespeur, omdat klem geplaas word op relasies en konneksies, met ander woorde op die bestudering van interaksionele, rekursiewe patrone binne en tussen sisteme (Meyer, *et al.*, 1997:586).

2.3.6 Tweede-orde-kubernetika

Volgens Meyer, *et al.* (1997:586), veronderstel 'n hoër-orde-kubernetika dat die waarnemer deel van die sisteem word. Soos vroeër vermeld deur Becvar en Becvar (2000:65), beklemtoon eerste-orde-kubernetika dus beskrywings van interaksies binne en tussen sisteme. Die waarnemer staan egter buite die sisteem, waar hy die interaksies op objektiewe wyse waarneem en beskryf. Tweede-orde-kubernetika behels dat die waarnemings nie

objektief is nie, maar beïnvloed word deur die waarnemer se optrede en manier van waarneem. Die rekursiewe verbindings tussen sisteme sluit ook die verbinding tussen die waarnemer en die waargenome sisteem in (Goldenberg & Goldenberg, 1996:43; Meyer, *et al.*, 1997:586).

Vir die doeleindes van hierdie studie moet die navorser daarteen waak om subjektiewe waarnemings ten opsigte van die pleegsituasie te maak. Die navorser as waarnemer moet ook nie *deel* van die sisteem word nie en dit is noodsaaklik dat die inligting wat aan die pleeggesin deurgegee word, sover moontlik objektief sal wees. In hierdie navorsing word die algemene sisteemteorie, en dus die eerste orde, gebruik.

Die navorser is van mening dat dit belangrik is om die interaksiepatrone, norme en waardes, organisasie van gebeure en ervarings van die voornemende pleegouers te evalueer. Dit sal 'n aanduiding wees van watter opleiding (intervensie) moet plaasvind om die pleegkind te help om binne hierdie nuwe sisteem aan te pas en holisties weer gesond te kan funksioneer. Hierdie opleidingsprogram (intervensie) word met die pleegouers bespreek vir toepassing binne die pleeggesin. Dit is belangrik dat die verhouding tussen die maatskaplike werker en die voornemende pleegouers toeganklik en gemaklik moet wees, sodat die nodige inligting ten opsigte van hul interaksies, wedersyds deurgegee kan word.

2.3.7 Konstruktivisme

Meyer, *et al.* (1997:587) meld: "Volgens die *konstruktivisme* skep persone hulle 'werklikhede' deur die betekenis wat hulle aan die waargenomene koppel" en "Dit wat waargeneem word, besit dus nie 'n onafhanklike, objektiewe betekenis nie, maar neem die betekenis aan wat die waarnemer daaraan toeken."

Alhoewel daar met die algemene sisteemteorie van reduksionisme weggebreek is, het dit steeds 'n objektiewe waarnemer geïmpliseer wat buite die sisteem gestaan het, wat in 'n magposisie verkeer en die sisteem van buite kon beïnvloed. Konstruktivisme verwerp dus objektiwiteit en die klem word op die outonomie van sisteme geplaas (Meyer, *et al.*, 1997:588).

Die navorser ondersteun die uitgangspunt dat dit moeilik is om as waarnemer objektief te bly, aangesien mense beïnvloed word deur eie sienswyses, ervarings asook kennis. As terapeut, is dit dus belangrik om die sisteem as geheel te sien, met sy eie besondere en

unieke eienskappe om probleme te kan identifiseer en hanteer. Dit is belangrik dat elke sisteem beskou sal word as 'n entiteit met sy eiesoortige karaktereieskappe en unieke samestelling, wat steeds outonoom is. Alhoewel van die terapeut verwag word om objektief te bly, kan eie ervarings en emosies egter die terapeut se objektiwiteit beïnvloed.

2.4 KONSEPTE VAN DIE ALGEMENE SISTEEMTEORIE

2.4.1 Sisteem

Die *Nuwe Woordeboek vir Maatskaplike Werk* (1995:59) definieer 'n sisteem soos volg: "Geheel van komplekse eenhede in 'n bepaalde interaksionele verhouding waar wedersydse beïnvloeding plaasvind, en wat gekenmerk word deur 'n mate van gereguleerdheid en ordelikheid." Volgens Schoeman (1980:174) en Opperman (1995:14), verwys 'n sisteem na 'n groepering van eenhede wat as 'n verbandhoudende geheel beskou word.

Du Bois en Miley (1996:61) omskryf 'n sisteem as "... an organized whole made up of components that interact in a way distinct from their interaction with other entities and which endures over some period of time." Volgens die algemene sisteemteorie bestaan sisteme enersyds uit kleiner elemente of subsysteme en andersyds vorm dit weer deel van 'n groter suprasisteem. Sisteme vorm dus 'n hiërargie van verwante sisteme, en menslike funksionering word in terme van die interaksionele patrone binne en tussen sisteme bestudeer (DiNitto & McNeece, 1997:52; Meyer, *et al.*, 1997:585; Nichols & Schwartz, 1998:113).

'n Sosiale sisteem word deur Potgieter (1998:54) omskryf as: "...a unit of people who are connected through some form of relationship with one another in a particular context, space and time. A system operates through rules that control the relationship between its parts and organises itself into a whole that is more than the sum of its parts." Garvin en Seabury (1984:38) meld verder dat 'n sisteem 'n entiteit is wat grense en eienskappe het wat dit van ander entiteite onderskei. Schoeman (1980:174) beskryf 'n sisteem verder soos volg: "... a set of objects together with relationships between the objects and between their attributes."

Die ordelikheid en gereguleerdheid van 'n lewende sisteem kan egter intern en ekstern deur 'n veelheid van faktore versteur word, wat dan spanning en ontwrigting in die interaksie en

verhouding in die sisteem self, tussen die sisteem en sy onderdele en tussen die sisteem en ander sisteme tot gevolg kan hê (Compton & Galaway, 1984:112). Die navorser is van mening dat die pleeggesin as sisteem dus intern en ekstern deur faktore ontwig kan word soos die aanpassing van die pleegkind in pleegsorg, besoeke tussen die pleegkind en sy biologiese ouers, die betrokkenheid van 'n formele welsynsisteem en ook die samewerking tussen die pleegouers en die biologiese ouers. Sodanige faktore kan moontlik ekstra spanning in die pleeggesin as sisteem self, teweegbring. Voornemende pleegouers moet hiervan bewus wees.

Die kleinste sisteem kan dus gesien word as die individu, in hierdie geval byvoorbeeld die pleegkind. Volgens die sisteemteorie, is dit dus nodig om holisties na hierdie sisteem te kyk, naamlik na die pleegkind se behoeftes, sterk- en swakpunte en ontwikkelingsfase. Al die aspekte rakende die pleegkind, soos fisiese, emosionele, kognitiewe, religieuse en juridiese aspekte, moet in ag geneem word. Hierdie pleegkind is egter verbonde aan twee groter sisteme, naamlik die biologiese gesin en die pleeggesin, wat noodgedwonge 'n interaksie tussen verskillende sisteme teweegbring (2.9.3).

Hepworth en Larson (1982:201) is van mening dat alle lede in familiegroepe mekaar wedersyds beïnvloed, wat gevolglik 'n sisteem tot stand bring met sy eie unieke karaktereenskappe wat onderhewig is aan reëls wat rolle, kommunikasiepatrone, probleemoplossende vermoëns en onderhandelingsstegnieke spesifiseer. Hepworth en Larson (1982:201) meld verder dat 'n sistemiese denkraamwerk ontwikkel moet word, om sodoende die gedrag van individue in verhouding met die voortdurende handeling van die familiegroep, te kan analiseer en verstaan. Die pleeggesin wat as aksiesisteem ("hulpmiddel") vir die maatskaplike werker dien (2.9.3), kan deur opleiding bemagtig word om verhoudings in hul gesin beter te verstaan.

Volgens Walsh (1983:468), is 'n gesin dus ook 'n sisteem wat handel volgens bepaalde reëls en beginsels wat ook op alle sisteme van toepassing is. Walsh (1983:468) noem verder: "A family system can be defined as 'n group of individuals interrelated such that a change in any one affects all other members and the group as a whole, which in turn affects the first individual in a circular chain of influence."

Dit is duidelik dat 'n sisteem, dus ook die pleeggesin, uit verskillende komponente kan bestaan wat met mekaar in voortdurende interaksie verkeer en mekaar beïnvloed. Die

verskillende komponente van die sisteem is dus ook in verhouding tot mekaar. Dit het dus implikasies vir die invordering van inligting en relevante data in die assesseringsproses. Die gevolg is dat individuele gesinslede se gedrag en optrede 'n invloed op mekaar en die gesin as geheel het. Tydens 'n pleegplasing, word die pleegkind en sy biologiese ouers by 'n gesinsisteem bygevoeg, wat 'n invloed sal uitoefen op die hele sisteem. Verder beteken die verwydering van 'n kind 'n verlies vir die biologiese gesin, wat ook 'n invloed op daardie sisteem sal uitoefen. Deur die verwydering van 'n kind, poog die maatskaplike werker om die biologiese gesin te rehabiliteer sodat die kind weer met hulle herenig kan word. Voornemende pleegouers moet dus bewus wees van moontlike invloede van hierdie aard.

2.4.2 Subsisteem

Hepworth en Larson (1982:213) maak die volgende stelling: "Members of a family may simultaneously belong to a number of subsystems, entering into separate and reciprocal relationships with other members of the nuclear family, depending upon the subsystems they share in common." Du Bois en Miley (1996:62) meld: "Human systems are nested within each other: The larger the system, the more are its component parts. Each system, itself comprised of smaller units, is a part of a larger network of systems" (Becvar & Becvar, 2000:69). Becvar en Becvar (2000:70) noem verder: "The concept of boundary connotes the separateness of a system from a larger system and yet a belongingness to that suprasystem." Dit beteken dus dat die gesin 'n sisteem is en dus ook deel is van 'n groter sisteem wat meer as een familie kan insluit. Goldenberg en Goldenberg (1996:32) beskryf subsisteme as dele van die sisteem wat sekere take/funksies uitvoer of prosesse deurgaans binne die sisteem om die sisteem as geheel in stand te hou, naamlik egpare, ouer-kind en sibbe onderling.

Die individu neem egter steeds die sentrale posisie binne die sisteem in en bestaan op sy of haar beurt uit ander bepaalde subsisteme (Meyer, *et al.*, 1997:589). Alle gesinne ontwikkel netwerke van ko-bestaande subsisteme wat gevorm word op grond van geslag, belangstelling, generasie of funksies wat moet plaasvind vir die gesin se oorlewing (Hepworth & Larson, 1982:213). Volgens die sistemiese benadering word die mens as 'n subsisteem binne 'n hiërargie van groter sisteme, soos die gesin en die gemeenskap, gesien (Meyer, *et al.*, 1997:589).

Die navorser is van mening dat elke individu (mikrosisteem) reeds deel van 'n subsisteem (mesosisteem) en ook van 'n groter sisteem (makrosisteem) is. Dit is ook moontlik dat 'n

individu deel kan wees van meer as een subsisteem binne 'n groter sisteem, byvoorbeeld broers en susters in die gesin, ma-dogter, pa-dogter, portuurgroep op skool, lid van netbalspan, ensovoorts. Om hierdie rede maak maatskaplike werkers grootliks gebruik van 'n genogram en ekokaart om hierdie sisteme en subsisteme van 'n kliënt te verstaan.

Volgens Becvar en Becvar (2000:198), word drie subsisteme geïdentifiseer, naamlik die egliede-subsisteem, ouerlike-subsisteem en die sibbe-subsisteem. Die reël vir hierdie subsisteme vir 'n funksionele gesin, is dié van hiërargie. Die onderskeie subsisteme word vervolgens kortliks bespreek:

- Egliede-subsisteem: Dit word gevorm wanneer twee persone met mekaar in die huwelik tree en dus so 'n nuwe gesin skep. Die prosesse waarvolgens die egliede-subsisteem gevorm word, staan bekend as akkommodasie, wat aanpassing impliseer, asook onderhandeling. Die egliede bring beide hul basiese vaardighede as ouers en egliede, vanaf hul onderskeie gesinne van oorsprong, wat dit soms moeilik maak om nuwe rolle wat relatief tot mekaar is, te akkommodeer en te onderhandel. Dit is belangrik dat nuwe gesinsfunksies geskep en onderhou moet word. Die egliede moet ook ondersteunend teenoor mekaar optree. Die egliede moet egter daarteen waak om in die proses hul individualiteit te verloor (Hepworth & Larson, 1982:213; Becvar & Becvar, 2000:199).

- Ouerlike-subsisteem: 'n Sisteem word onmiddellik getransformeer met die geboorte van 'n kind. Indien akkommodering en onderhandeling suksesvol in die egliede-subsisteem plaasgevind het, sal hierdie vaardighede waardevol wees vir die ontwikkeling van die ouerlike-subsisteem. Nuwe kompleksiteite ontwikkel wanneer die gesin uitgebrei word, met die gevolg dat ouers verskillende idees kan hê oor die grootmaak en versorging van hul kinders. Met die totstandkoming van die ouerlike-subsisteem, moet die egliede-subsisteem ook steeds voortbestaan as 'n sisteem wat apart van hul rolle as ouers staan. Dit is belangrik dat ouers moet poog om die nodige balans tussen die twee sisteme te handhaaf (Hepworth & Larson, 1982:213; Becvar & Becvar, 2000:199). Die navorser meen dat daar tydens die opleiding van voornemende pleegouers, juis baie duidelike riglyne gestel moet word om as ouerlike-subsisteem, 'n nuwe pleegkind in hul reeds bestaande ouerlike-sisteem te akkommodeer, aangesien dit baie aanpassings teweegbring.

- Sibbe-subsisteem: Hierdie sisteem laat kinders toe om slegs kinders te wees en om met hul onderskeie portuurgroepe te identifiseer en te eksperimenteer. Die ideaal is dat ouers hul kinders se vermoëns respekteer om te kan onderhandel, te kompeteer en om verskille op te los. Die sibbe-subsisteem is dus 'n 'laboratorium', waar kinders kan eksperimenteer sonder die verantwoordelikhede van volwassenes (Hepworth & Larson, 1982:213; Becvar & Becvar, 2000:200).

Subsisteme kan daartoe bydra dat individue bemagtig word en vaardighede ontwikkel na aanleiding van die onderskeie rolle wat hulle vertolk. Die verhoudings binne die onderskeie subsisteme definieer die struktuur van die gesin, en dus ook die pleeggesin as sisteem. Met die plasing van 'n pleegkind in pleegsorg, kan die pleegkind deel word van een of meer subsisteme in die pleeggesin, byvoorbeeld deur 'n sterker emosionele band met sy pleegmoeder te vorm, of deur baie goed met die pleegouers se eie seun (eerder as dogter) oor die weg te kom. Veral in die geval waar pleegouers wil kompenseer vir 'n pleegkind se traumatiese verlede, kan die pleegouers se eie kinders beleef dat die pleegkind voorgetrek word, en dit kan konflik in die pleeggesin veroorsaak – 'n belangrike aspek wat in 'n program vir voornemende pleegouers in ag geneem moet word. By verwante pleegplasings is verhoudings tussen die pleegkind en sy pleegouers reeds vooraf gevorm, sodat die verhoudings van die subsisteme, onveranderd kan bly.

2.5 BEGINSELS VAN DIE ALGEMENE SISTEEMTEORIE

Die sistemiese benadering beskik oor verskeie beginsels en dit word soos volg bespreek:

2.5.1 Sirkulariteit

Goldenberg en Goldenberg (1996:11) en Meyer, *et al.* (1997:592) meld dat die beginsel van sirkulariteit, wat aanneem dat lewende sisteme mekaar beïnvloed, sentraal is tot die sistemiese benadering. Haley in Rohrbaugh en Eron (1982:252), meld dat die groot waarde van die sisteemteorie daarin geleë is dat terapeute leer om herhalende vorme van interaksie te herken en dus sodoende voorspellings kan maak. Deur 'n sisteem vanuit 'n sirkulêre epistemologie te bestudeer, word die terapeut daartoe in staat gestel om die onderskeie subsisteme binne 'n siklus van interaksies waar te neem (Levy & Orlans, 1998:159). Becvar en Becvar (2000:10) beklemtoon die eienskappe van wederkerige, herhalende en gedeelde verantwoordelikheid in die algemene sisteemteorie tot gesinsisteme.

Van der Westhuizen (1998:127) meld dat die beginsel van sirkulariteit die terapeut dus help om te verstaan dat gedrag en interaksies tussen gesinslede en wyer sosiale sisteme, onderling verbind is met mekaar en nie in terme van oorsaak en gevolg verklaar kan word nie. Wanneer dus vanuit 'n sirkulêre epistemologie na 'n pleeggesin gekyk word, kan hipoteses, volgens Van der Westhuizen (1998:127), rondom die volgende temas ontwikkel word:

- Hoe word die gedrag binne die pleeggesin as sisteem - waarvan die simptoombraer (byvoorbeeld die pleegkind) 'n deel is - deur die ander lede van die sisteem en wyer sosiale sisteme (byvoorbeeld biologiese ouers, portuurgroep) in stand gehou?
- Wat is die funksie van die simptoombraer se gedrag vir elke gesinslid?
- Watter interaksies in die gesin hou die simptoombraer in stand?

Van der Westhuizen (1998:127) meld dus verder: “Die beginsel van sirkulariteit help dus die terapeut om in te sien dat probleme nie soseer 'n oorsaak en gevolg het nie, maar dat dit verweef is met interaksies, geloofsoortuigings en gedrag van gesinslede.” Die navorser meen dat probleme wat dus in 'n pleegsituasie kan ontstaan, toegeskryf kan word aan die interaksie tussen die pleegkind met sy pleegouers of die pleegkind met die pleegouers se eie kinders onderling, en dat dit nie hanteer word op grond van dít wat die probleme moontlik kon veroorsaak het nie. Dele van 'n sisteem beïnvloed mekaar wederkerig en is gesamentlik verantwoordelik vir gedrag wat tussen die dele ontstaan.

2.5.2 Inligting/Informasie

Die uitruil van inligting vind plaas wanneer sisteme met mekaar interaksie het. Die prosessering van inligting is fundamenteel vir die operasionele werking van enige sisteem (Goldenberg & Goldenberg, 1996:53). Bateson in Goldenberg en Goldenberg (1996:54), definieer inligting as “a difference that makes a difference.” Die navorser is van mening dat inligting altyd in verband met 'n spesifieke konteks bestaan. Van der Westhuizen (1998:128) meld dat die afwesigheid van gedrag ook informasie kan wees, maar dit is die ontvanger wat kan kies hoe hy op die informasie wil reageer en watter betekenis hy daaraan wil heg.

Volgens Van der Westhuizen (1998:128), het die beginsel van informasie die volgende terapeutiese implikasies:

- in die werk met gesinne is dit nodig dat informasie ingewin sal word deur vrae te vra wat betekenisvolle verskille uitlig;
- die terapeut moet onthou dat die betekenis wat hy aan die gesinslede se gedrag heg altyd deur die waarnemer geskep word; en
- assessering van die kliënt of gesin binne sy konteks, kan as intervensie dien.

Die sirkulêre aard van die terugvoeringsnetwerk kom na vore in die gedagte dat inligting oor die sisteem na die sisteem terugkeer (Goldenberg & Goldenberg, 1996:51; Meyer, *et al.*, 1997:595). Sodra terugvoer lei na verandering in 'n sisteem, word dit gesien as positiewe terugvoer en as dit geen verandering teweegbring nie, staan dit as negatiewe. Die aankoms van 'n nuwe pleegkind kan dus 'n wesenlike invloed op hierdie terugvoeringsnetwerke uitoefen en dit is belangrik dat positiewe terugvoering moet plaasvind, sodat die pleegkind makliker in die nuwe gesinsisteem opgeneem kan word.

Terugvoering (*feedback*) verwys na die proses waardeur 'n sisteem die inligting en energie wat dit uitstuur, weer in die sisteem kan terugvoer deur die sirkulêre oorsaaklikheidsproses (Becvar & Becvar, 2000:66). Terugvoer is 'n selfregulerende meganisme waardeur 'n sisteem aanpassing in sy funksionering kan maak en toekomstige optrede kan wysig (Potgieter, 1998:56).

2.5.3 Dubbelbeskrywing/Geheel/Holisme

Keeney in Van der Westhuizen (1994:152) noem dat: "... double description is an epistemological tool that enables one to generate and discern different orders of pattern. As two eyes can derive depth, two descriptions can derive pattern and relationships." Volgens die algemene sisteemteorie, word die konteks gevind in die idee dat gehele (*wholes*) ontstaan wanneer twee of meer dele interverwant is aan mekaar (Becvar & Becvar, 2000:75). Die verhouding wat tussen die dele gevorm word, bepaal die basis waarvolgens die gedrag van die gehele en die dele daarvan verstaan behoort te word (Potgieter, 1998:54).

Van der Westhuizen (1994:153) beklemtoon die belangrikheid om soveel as moontlik individue in te sluit wanneer met 'n gesin as sisteem gewerk word. Op hierdie wyse kan elke individu in die sisteem sy eie definisie en beskrywing van die probleem gee, sodat 'n volle prentjie verkry kan word van die interaksies en gedragspatrone binne die sisteem. Verbale

en nie-verbale inligting moet ook met mekaar vergelyk word. Hierdie gedagte sluit aan by die holistiese beginsel van die sisteemteorie.

Die navorser meen dat individue eie sienswyses van probleme kan hê vanweë hul eie emosionele betrokkenheid. Deur soveel as moontlik lede van die pleeggesin te betrek, kan verskeie scenario's van die probleem aan die terapeut duidelik word. Dit dra daartoe by dat hulpverlening meer direktief kan wees en die werklike probleem aangeraak kan word. Om probleme te probeer voorkom, is dit nodig dat alle lede van die voornemende pleeggesin by opleiding betrek sal word.

2.5.4 Patroon en vorm

Bateson in Van der Westhuizen (1994:152), omskryf patroon en vorm soos volg: "It is the relationship between the parts of anything that gives it meaning as a system; the organization of these parts is the pattern that connects." Om sisteme te verstaan, is dit dus belangrik om nie na die subsisteme as aparte komponente te kyk nie, maar ook om die wedersydse verhoudings in ag te neem.

Om verandering in die sisteem teweeg te bring, is dit nodig om die interaksiepatrone te identifiseer en te verander, en nie die spesifieke eienskappe van die subsisteme nie. Alhoewel spesifieke gedragswyses in elke sekwensie verskillend is, is die patroon van organisasie dieselfde (Van der Westhuizen, 1998:131). Volgens die navorser, is die klem van intervensie aan 'n pleeggesin, nie net die pleegkind as kliënt alleen nie, maar is dit belangrik om die onderlinge verhoudings in die pleegsituasie waar te neem en daarvolgens te handel. Ten einde verandering binne die pleeggesin as sisteem teweeg te bring, moet die interaksiepatrone geïdentifiseer en verander word, en nie die spesifieke persoonlikheidstrekke van die onderskeie gesinslede van die pleeggesin nie.

2.5.5 Stabiliteit en verandering

Volgens Van der Westhuizen (1994:155), komplementeer stabiliteit en verandering mekaar. In enige sosiale sisteem moet verandering plaasvind om die nodige stabiliteit te kan handhaaf (Compton & Galaway, 1998:130). Bateson in Van der Westhuizen (1994:155), omskryf stabiliteit en verandering soos volg: "... all change can be understood as the effort to maintain some constancy and all constancy as maintained through change."

Die beginsel van stabiliteit en verandering word gehandhaaf deur die proses van terugvoer (2.5.2). Negatiewe en positiewe terugvoering in 'n sisteem, hou met die stabiliteit en verandering in die sisteem verband (Meyer, *et al.*, 1997:595). Veranderinge in die gesin is ook nodig om, byvoorbeeld, aan te pas by veranderinge in die lewensiklus van die gesin en by eise van die omgewing (Van der Westhuizen, 1998:132). Soms is 'n meer buigsame en dinamiese benadering nodig, waardeur veranderings nie as reg of verkeerd beskou kan word nie. Die belangrikste is 'n patroon van herhalende interaksie wat 'n sisteem oor 'n tydperk vorm (Potgieter, 1998:59).

Die navorser meen dat daar met die voornemende pleegouers dus 'n oop gesprek moet plaasvind oor die invloed wat die pleegkind op die funksionering van die gesin en gesinslede onderling sal hê, byvoorbeeld die posisie wat die pleegkind inneem as moontlik die oudste of die jongste, of waar die generasiegaping tussen die pleegouers en die pleegkind baie groot is. Dit is dus nodig dat hierdie inligting oor die pleeggesin as sisteem na die sisteem deurgegee word, sodat die nodige verandering kan plaasvind. Verandering kan bydra tot groei, wat dan daartoe lei dat die pleeggesin as sisteem steeds stabiliteit toon.

2.5.6 Passing en konservasie/Interafhanklikheid

Hartman in Van der Westhuizen (1994:156), noem die volgende aangaande passing en konservasie: "We have learned that all living things are dependant on each other for survival. We have learned that the unforeseen consequences of progress have too often disrupted these important relationships and we know that even the most well-intentional intervention may lead to further destruction."

Volgens die navorser, dien die sosiale netwerk van die gesin as 'n ondersteuningsstelsel, wat uiters belangrik is wanneer 'n terapeut tot die spesifieke gesin toetree. Dit is dus belangrik om soveel as moontlik sisteme te betrek by intervensie en assessering van die pleeggesin en om in gedagte te hou dat die individue deel is van 'n groter totaliteit.

2.6 KENMERKE VAN SISTEME

Volgens Schoeman (1980:179), het sisteme besondere kenmerke wat die funksionering daarvan in 'n groot mate bepaal. Dit word vervolgens bespreek:

2.6.1 Entropie

Natuurwetenskaplikes het die werking en betekenis van entropie die eerste keer beskryf. Entropie is 'n toestand van wanfunksionering of disorganisasie wat in 'n sisteem kan ontwikkel as gevolg van wanordelike en ongereguleerde vloeï van energie in die sisteem (Schoeman, 1980:180). Hearn in Schoeman (1980:180), beskryf die ontwikkeling van entropie soos volg: "... unattended systems proceed relentlessly toward disorder, evenness, high probability, disorganization, randomness and continuity or what is technically called as increase in entropy." Die sisteem waarin hierdie proses plaasvind, kan in twee rigtings ontwikkel, naamlik positiewe of negatiewe entropie (Becvar & Becvar, 2000:71).

2.6.1.1 Positiewe entropie

Met positiewe entropie, word die proses van disorganisasie of wanfunksionering vermeerder tot sy maksimum grens waarin hierdie sisteem 'n finale toestand van selfvernietiging bereik. Hierdie proses kan ook deur lewende sisteme ervaar word. Daar word na hierdie sisteme as *geslote* sisteme verwys. Hierdie sisteem kan of wil hom nie oopstel vir nuwe energie of inligting uit sy omgewing nie (Schoeman, 1980:180; Becvar & Becvar, 2000:71).

2.6.1.2 Negatiewe entropie

Met negatiewe entropie word verwys na die herstelproses wat plaasvind uit die disorganisasie of wanfunksionering van die sisteem. Negatiewe entropie is dus die teenoorgestelde van positiewe entropie. Negatiewe entropie word ook deur lewende sisteme ervaar. Daar word na hierdie sisteme as *oop* sisteme verwys. Die sisteem stel hom dus oop vir beïnvloeding uit die omgewing, met die doel om wanfunksionering uit te skakel en om 'n ordelike en gereguleerde funksionering te bereik en te vestig (Schoeman, 1980:182; Becvar & Becvar, 2000:71).

Die navorser meen dat pleeggesinne dus oor negatiewe entropie moet beskik, deurdat daar deurlopend insette en terapie gelewer word. Pleeggesinne met negatiewe entropie stel hulself dus bloot vir beïnvloeding uit die omgewing, soos sielkunde en opvoedkunde, om sodoende optimale funksionering te bereik. Dit is vir 'n maatskaplike werker moeilik om enige insette te lewer by 'n pleeggesin wat oor positiewe entropie beskik, aangesien hierdie gesinne nie enige insette uit die omgewing kan of wil benut nie.

2.6.2 Sisteme is relatief oop of geslote

Hepworth en Larson (1982:212), Compton en Galaway (1994:20) en Potgieter (1998:55) meld dat gesinne baie van mekaar verskil, in die mate waartoe hulle oop is vir interaksie met ander sisteme, asook die buigsaamheid ten opsigte van hul grense. Becvar en Becvar (2000:70) noem: "The extent to which a system screens out or permits the input of new information is what we refer to as the openness or closedness of that system." Oop en geslote sisteme dui dus op die bereidwilligheid van 'n sisteem om inligting van buite op te neem en te gebruik.

2.6.2.1 Oop sisteme

Schoeman (1980:183) en Goldenberg en Goldenberg (1996:30) meld dat dit algemeen aanvaar word dat lewende sisteme oop sisteme is en dat die potensiaal tot groei, verandering en ontwikkeling, dus aanwesig is. Dit beteken dus dat die oopheid of geslotenheid van 'n sisteem relatief is en van verskillende grade afhang. 'n Aanvaarbare balans tussen die twee word dus verlang (Becvar & Becvar, 2000:70). Daar word dus van 'n oop sisteem gepraat wanneer daar 'n uitruiling van goedere, idees, energie of inligting tussen die sisteem en sy omgewing plaasvind. Volgens Hepworth en Larson (1982:212), word die grensbewegings van individue in 'n oop sisteem gereguleer deur die proses van groepkonsensus.

Compton en Galaway (1984:119) beskryf 'n oop sisteem soos volg: "... the central concept in the theory of social systems is the view of the system as open, which means that an essential factor of a system's continuity and change is its engagement in interchanges with the environment." Die sisteem se voortbestaan lê juis daarin opgesluit dat dit in noue kontak met sy omgewing is, vanwaar dit sekere insette ontvang, dit omskakel in deursette en sodoende uitsette aan sy omgewing terugbesorg. Sisteme is dus interafhanklik van mekaar en in 'n voortdurende wedersydse beïnvloeding betrokke (Schoeman, 1980:183). In 'n oop sisteem word individue die vryheid toegelaat om hul eie inkomende en uitgaande verkeer te reguleer, sonder die gevaar dat dit 'n impak op ander gesinslede of die gesin se normes kan hê (Hepworth & Larson, 1982:212). Die gevaar bestaan egter dat 'n sisteem te oop kan wees en dat hierdie oopheid van die sisteem sy stabiele funksionering kan bedreig (Schoeman, 1980:183).

Die navorser meld dat oop sisteme inligting verkry van ander sisteme, dit benut en internaliseer sodat groei en ontwikkeling kan plaasvind. 'n Sisteem moet egter nie te oop wees nie, aangesien dit daartoe kan lei dat grense vervaag of disintegreer en dat daar dus verwarring in die onderskeie rolle kan intree. Die sisteem kan dan sy eie unieke identiteit in die proses verloor. Verder is dit ook belangrik dat die pleeggesin as sisteem oop moet wees om die biologiese ouers van die pleegkind te kan akkommodeer. Die mate waarin voornemende pleegouers as sisteem oop is vir die biologiese gesin, bepaal of hulle as pleegouers gekeur kan word, al dan nie. Die rede hiervoor is dat die pleegkind se gesin van herkoms 'n belangrike deel uitmaak van die terapeutiese proses.

Die navorser is verder van mening dat 'n geslote sisteem die aanpassing van 'n pleegkind in hul sisteem sal bemoeilik, aangesien geslote sisteme moeilik invloede, asook ander persone van buite binne hul sisteem kan akkommodeer. Die ideaal sou wees wanneer 'n meer oop sisteem hulself bereidbaar stel om as pleegouers op te tree.

2.6.2.2 Geslote sisteme

Volgens Schoeman (1980:183), Compton en Galaway (1984:119) en Goldenberg en Goldenberg (1996:30), verkeer 'n geslote sisteem nie in wisselwerking met sy omgewing nie. So 'n sisteem ontvang dus geen insette van sy omgewing nie en kan dus ook geen uitsette lewer nie. Hepworth en Larson (1982:212) omskryf 'n geslote sisteem soos volg: "Those who hold authority in families perform the bounding functions in such a way that they create discrete family space that exists apart from the larger space of the neighbourhood and community."

Die streng en rigiede grense van geslote gesinne het ten doel om territorialiteit in stand te hou, die gesin teen ongevraagde indringing te beskerm, privaatheid te behou en geheimhouding in stand te hou. Die bindingsfaktore word nooit opgegee nie en ook nie met buitelanders of soms selfs met ander gesins- of familielede gedeel nie (Hepworth & Larson, 1982:212). Gesinsgeslotenheid in ineengevlegte (*enmeshed*) gesinne bestaan wanneer elke individu dieselfde voel en dink. Outonomie in so 'n gesin word opgeoffer en individue word ontmoedig om te eksploreer, probleemoplossend te dink en onafhanklik op te tree (Becvar & Becvar, 2000:202).

Die oopheid of geslotenheid van 'n sisteem kan, volgens Becvar en Becvar (2000:7), ook bepaal word weens spesifieke omstandighede, byvoorbeeld waar 'n sekere godsdienstige groep in die minderheid verkeer binne 'n groter kulturele sisteem. Vir die lede van daardie godsdienstige groep om hul eie unieke identiteit te behou, word inligting en insette wat tot verandering binne die sisteem kan lei, beperk.

Dit is dus moeilik om tot 'n geslote sisteem toe te tree. Veral in gesinne waar terapie toegetree moet word, word insette moeilik deur geslote gesinne aanvaar. Dit is dan nodig dat 'n lang proses gevolg moet word, waar vertrouwe gebou moet word om die nodige toegang tot hierdie sisteme te kan verkry. Indien dit soms gebeur dat 'n individu uit 'n geslote sisteem om hulp aanklop, gebeur dit soms dat die betrokke individu as dislojaal beskou word, wat dan verder kan bydra tot problematiese gesins- of familieverhoudings. Juis vanweë genoemde redes, kan voornemende pleegouers wat binne 'n geslote sisteem funksioneer, verkieslik nie as pleegouers gekeur word nie.

2.6.3 Grense

Sisteme beskik oor grense wat die ordelikheid, struktuur en geregleerdheid van elke sisteem bepaal (DiNitto & McNeece, 1997:54). Greif en Lynch (1983:43) meld die volgende: "The first of the structural concepts, *boundaries*, implies that any system that is distinct in its own right has either spatial or dynamic boundaries that in some form separate it from the rest of the environment and give it a distinct identity." Compton en Galaway (1984:120) omskryf grense soos volg: "A boundary may be defined as a closed circle around selected variables, where there is less interchange of energy or communication across the circle than there is within the circle."

Die grense beskerm as 't ware die ordelike funksionering van die sisteem en dien as 'n beheermaatreël ten opsigte van dit wat tot die sisteem toegelaat mag word en wat die sisteem mag verlaat. Die grense word egter in 'n groot mate bepaal deur eie waarde-oordele en normstelsels van die sisteem, met ander woorde godsdienste en kultuur kan die tipe interaksie met ander sisteme bepaal (Schoeman, 1980:183). Goldenberg en Goldenberg (1996:37) en O' Donoghue en Maidment (2005:41) meld verder dat sisteme van mekaar geskei word deur grense, wat *nie*-fisiese verdelings is. Grense verskil in tipe asook in die hoeveelheid inligting wat ontvang en teruggestuur word. Grense kan ook te rigied of te buigsaam wees.

Volgens Schoeman (1980:184), beskik oop sisteme meestal oor deurdringbare of redelik deurdringbare grense. Dit kan egter gebeur dat die grense van 'n oop sisteem te maklik deurdring word en dat die te maklike beïnvloeding uit die omgewing die ordelike funksionering van die sisteem kan ontwrig. Geslote sisteme se grense is weer meestal rigied en ondeurdringbaar. Die maatskaplike funksionering van hierdie sisteme kan juis as gevolg van hierdie ondeurdringbare grense ontwrig en gestrem word (Hepworth & Larson, 1982:213; Goldenberg & Goldenberg; 1996:38; DiNitto & McNeece, 1997:54; Becvar & Becvar, 2000:80).

Die duidelikheid van die grense van 'n sisteem is 'n bruikbare parameter om gesinsfunksionering te evalueer. Gesonde sisteme het goed gedefinieerde grense en het wyses om hierdie grense te handhaaf, en sal gevolglik ideale pleeggesinne kon uitmaak. By sisteme met geslote grense, kan verwag word dat die gesin probleme kan ervaar weens gebrek aan insette ten opsigte van inligting en energie.

2.6.4 Georganiseerde hiërargiese verhouding

'n Verdere kenmerk van lewende sisteme is hulle georganiseerde hiërargie. Die interaksie of wisselwerking tussen sisteme of tussen sisteem en subsisteem geskied binne hierdie georganiseerde struktuur van die sisteemnetwerk. Sisteme kan dus nie geïsoleerd voortbestaan nie; dus is hulle in werklikheid nie van mekaar skeibaar nie. Die verhouding waarin hierdie sisteme staan, is egter georganiseerd en die interaksie, wisselwerking en kommunikasie wat onderling geskied, moet altyd beoordeel word teen die funksionering van die totale sisteemnetwerk. Dit is egter belangrik dat die individu steeds as die belangrikste komponent van die gemeenskap as sisteem gesien word (Schoeman, 1980:185; Greif & Lynch, 1983:42).

Die gesin se hiërargie verwys na die verskillende statusposisies van individuele lede of die gesin se subsisteme. Die lede van 'n gesin is nie gelyk nie, wat hiërargiese verhoudings tot gevolg het. Dit kan daartoe lei dat lede volgens belangrikheid en mag ten opsigte van gesinsdinamiek in rangorde geplaas kan word (Greif & Lynch, 1983:43).

Die onderskeie sisteme en subsisteme staan dus in hiërargie tot mekaar. Daar moet in gedagte gehou word dat hierdie sisteme saamgestel is uit individue wat elk 'n belangrike bydrae tot die betrokke sisteem in sy geheel het. Die pleegkind as 'n sisteem op sy eie, word met 'n pleegplasing deel van 'n groter sisteem, waar hy ook 'n bepaalde rol moet inneem. Dit

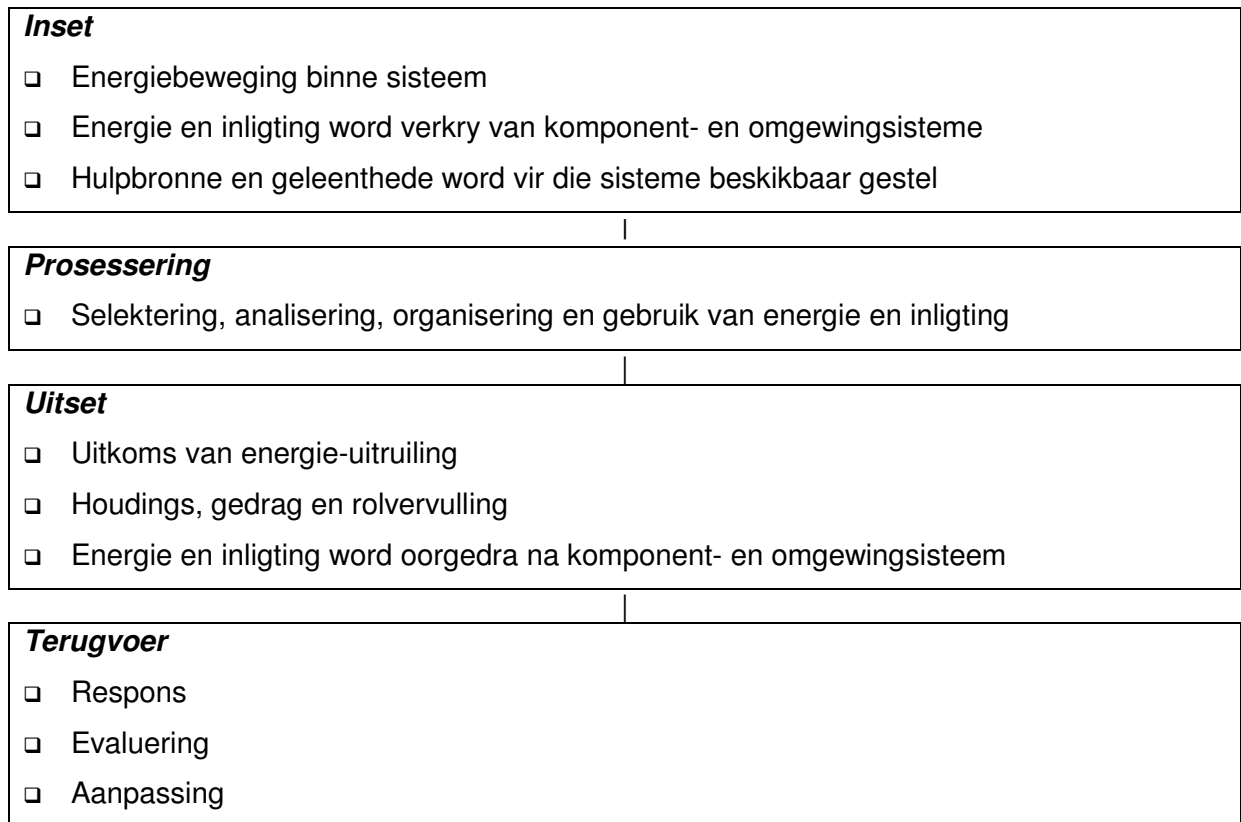
is belangrik dat die pleegkind as 'n 'eie' kind beskou moet word en as sulks ook hanteer en behandel moet word. Die pleegkind moet as 'n gelyke in die gesin beskou word. Dit is ook belangrik dat hy en die voornemende pleeggesin vooraf hieroor ingelig moet word, sodat die pleegkind die nodige sekuriteit en geborgenheid in sy nuwe gesin kan beleef. Die pleegkind kan ook die hiërargie in die pleeggesin beïnvloed, byvoorbeeld waar die pleegkind die plek van die oudste of die jongste kind kan inneem. Dit kan rolverwarring en/of spanning in die pleeggesin as sisteem teweegbring.

2.6.5 Inset-deurset-uitset en terugvoering

Wanneer daar in terme van sisteme en veral maatskaplike sisteme gedink word, is die komponente van inset, deurset, uitset en terugvoering baie belangrik om 'n begrip te kan vorm van die funksionering van 'n spesifieke sisteem. Hierdie begrippe verwys na die wisselwerking wat plaasvind tussen die sisteem en die omgewing ten opsigte van inligting, energie en ander materiaal (Schoeman, 1980:185). Volgens Du Bois en Miley (1996:62), beteken dit die volgende: "Energy is sent and received within one human system or between one human system and another." Hierdie proses word in die onderstaande figuur 2.1 weergegee.

FIGUUR 2.1: PROSES VAN INSET-DEURSET-UITSET EN TERUGVOER

(Du Bois & Miley, 1996:63; Schoeman, 1980:185)

DiNitto en McNeece (1997:55) meen dat die sisteem insette ontvang uit die omgewing, die insette intern verwerk as deursette en as uitsette aan die omgewing lewer in die vorm van inligting en energie wat weer deur ander sisteme gebruik kan word. Dit is dus 'n kringloop van gebeure (Schoeman, 1980:185). Terugvoering is 'n verdere belangrike kenmerk van lewende sisteme. Du Bois en Miley (1996:63) meld: "Feedback transmits further information." Terugvoer is 'n kontrolemaatreeël om te verseker dat die ewilbrium van die sisteem gehandhaaf word. Terugvoering veronderstel dus dat daar voortdurende evaluasie van insette, deursette en uitsette moet wees. Die evaluasie fokus dus op *wat* gebeur het, *hoe* dit gebeur het en of dit *moes* gebeur het (Schoeman, 1980:185; Greif & Lynch, 1983:44; Du Bois & Miley, 1996:63).

Die navorser is van mening dat nie uit die oog verloor moet word nie dat, alhoewel die prosesse waardeur mense deurlopend hul omgewing skaaf en verander, mense ook deur hul omgewing geskaaf en verander word. Dit simboliseer dus 'n interaktiewe verhouding tussen byvoorbeeld die pleeggesin en hul omgewing, wat die skool, bure, gemeenskap, ensovoorts, insluit.

2.6.6 Ewewigstoestand (Ekwilibrium/Homeostase)

DiNitto en McNeece (1997:56) en Potgieter (1998:59) beskryf ekwilibrium/homeostase soos volg: "A system remains in relative balance with itself and with other systems in its environment." Die ewewigstoestand gaan dus om die behoud of herstel van 'n gunstige en harmoniese toestand van 'n sisteem. Die dinamiese interaksie tussen sisteme of dele van 'n sisteem en sy omgewing is dikwels juis die oorsaak dat die ewewigstoestand voortdurend aan die verander is. Oop sisteme bereik in werklikheid nooit 'n volkome staat van ekwilibrium nie. Dit is dus 'n ideale toestand waarna die sisteem streef. Verwagtinge, konflik, stremming en spanning tussen sisteme is oorsake vir disekwilibrium. Indien 'n sisteem se ewewigstoestand versteur word, sal dit poog om die toestand te herstel of daartoe oorgaan om 'n nuwe ewewigstoestand te soek, te ontwikkel en aan te neem (Schoeman, 1980:186; Greif & Lynch, 1983:44). Die ewewigstoestand veronderstel ook dat die energie binne die sisteme sodanig tussen die dele van die sisteem versprei word, dat 'n toestand van ekwilibrium bereik word (Meyer, *et al.*, 1997:595).

Walsh (1983:470) meld dat homeostase die wyse is waarop norme toegepas word om 'n stabiele en standvastige situasie in die hele interaksionele sisteem te handhaaf. Die prosesse van stabilisering en groei veroorsaak dus 'n beweging in die sisteem wat dinamies is, maar die twee prosesse skakel mekaar uit sodat 'n dinamiese ekwilibrium in die sisteem gehandhaaf word. Daar word dus gepraat van 'n homeostasebeginsel (Meyer, *et al.*, 1997:595). Compton en Galaway (1984:130) beklemtoon die noodsaaklikheid van homeostase, wat orde in die gesin bewerkstellig.

Die navorser is van mening dat die bereiking van 'n totale ewewigstoestand in 'n sisteem onbereikbaar is, weens die aanhoudende verandering wat plaasvind weens die sisteem en die omgewing se invloed op mekaar. Dit is egter die ideaal waarna gestreef word. Die pleegkind gaan ook nadat hy by sy nuwe pleeggesin geplaas is, deur 'n aanpassingsfase, wat daartoe bydra dat die ewewigstoestand van die pleeggesin versteur word. Soos wat die pleegkind in sy nuwe omgewing (pleeggesin) aanpas, word die ewewigstoestand geleidelik herstel.

2.6.7 Ekwifinaliteit teenoor ekwipotensialiteit

Die algemene sisteemteorie word ook deur die beginsels van ekwifinaliteit en ekwipotensialiteit onderlê. In die geval van ekwifinaliteit, is die finale posisie of resultaat

dieselfde of ekwivalent, alhoewel die beginposisie dieselfde kan wees (DiNitto & McNeece, 1997:57; Meyer, *et al.*, 1997:595; Nichols & Schwartz, 1998:113). Becvar en Becvar (2000:71) beskryf ekwifinaliteit as “the tendency towards a characteristic final state from different initial states and in different ways based on upon dynamic interaction in an open system attaining a steady state.”

Teenoor ekwifinaliteit, word ekwipotensialiteit deur Becvar en Becvar (2000:71) beskryf as “the notion that different end states may be arrived at from the same initial conditions.” Dit beteken dat dit nie moontlik is om voorspellings te maak ten opsigte van ontwikkelingsprosesse nie. In die geval van ekwipotensialiteit, is die aanvanklike posisie of potensiaal dieselfde, terwyl verskillende finale toestande of effekte verkry kan word (Meyer, *et al.*, 1997:595).

Die beginsels van ekwifinaliteit en ekwipotensialiteit impliseer dus ‘n dinamiese proses wat veronderstel dat verskillende ‘paaie’ na soortgelyke eindpunte kan lei en dat soortgelyke beginpunte totaal verskillende eindtoestande tot gevolg kan hê (Meyer, *et al.*, 1997:595).

Tydens die werk met pleeggesinne, is dit belangrik om te besef dat verskillende oorsake (metodes) tot dieselfde uiteinde (oplossing van probleme) kan lei, maar dat dieselfde oorsake (metodes) na verskillende eindpunte (oplossings) kan lei. Dit is dus duidelik dat die maatskaplike werker nie rigied moet wees in die behandeling en toetrede tot ‘n pleeggesin nie.

2.7 VERSKILLENDE VLAKKE VAN SISTEME

Volgens O'Connor en Ammen (1997:7-8) en Houston (2002:307), word die samelewing uit vier sisteme saamgestel wat interafhanklik van mekaar is. Hierdie verskillende vlakke van sisteme word vervolgens bespreek:

2.7.1 Mikrovlak-sisteme

Wakefield (1996:28) en Du Bois en Miley (1996:71) noem dat mikrovlak-intervensie beteken dat daar met individue gewerk word hetsy afsonderlik, binne gesinsverband of in klein groepe. Die doel is om verandering in individue se gedrag of verhoudings te fasiliteer.

Individue benodig maatskaplike dienste wanneer hulle probleme beleef ten opsigte van persoonlike aanpassing, interpersoonlike verhoudings of omgewingstressors.

Verandering op hierdie vlak fokus daarop om verandering in individue se funksionering teweeg te bring. Om met mikrovlak-kliënte te werk, is dit egter nodig dat die maatskaplike werker kennis moet dra ten opsigte van die individuele, interpersoonlike, gesins- en groepsdinamika sowel as menslike ontwikkeling en die individuele effek van omgewingsinvloede. Dienslewering deur maatskaplike werkers op hierdie vlak vereis die fasilitering van tegnieke soos krisisintervensie en terapie (Du Bois & Miley, 1996:72). Houston (2002:307) noem die volgende: “Several micro-systems, when they engage or overlap, collectively constitute the meso-system.”

2.7.2 Middelvlak- of mesosisteme

Die middelvlak- of mesosisteam van maatskaplike werk, bestaan uit werk met formele groepe of komplekse organisasies. Voorbeelde van komplekse organisasies sluit in: maatskaplike diensorganisasies, gesondheidsorgorganisasies, opvoedkundige instansies en korrektiewe fasiliteite. Intervensie met formele groepe behels werk met spanne, werkgroepe, taakgeoriënteerde groepe, gemeenskapsdiensklubs en selfhelpgroepe (Morse, 1993:322).

Middelvlak-intervensie het dus te make daarmee om verandering binne groepe of organisasies teweeg te bring. Faktore soos hul besluitnemingsprosesse, funksies, struktuur, rolle en wyses van interaksie, beïnvloed die proses van verandering. Dit is dus belangrik dat die maatskaplike werker kennis en begrip moet hê van die dinamika van formele groepe (Du Bois, & Miley, 1996:73).

2.7.3 Eksosisteam

Volgens Houston (2002:307), is die eksosisteam 'n meer gedistansieerde sisteem as die mesosisteam en sluit dit sisteme in soos ouers se werkplek of skoolrade. Hierdie sisteme is *indirek* betrokke by die kind of individu se ontwikkeling. Die individu is nie 'n aktiewe deelnemer in die sisteem nie.

2.7.4 Makrovlak-sisteme

Volgens Du Bois en Miley (1996:75), behels makrovlak-intervensie dat gewerk word met woonbuurte en gemeenskappe met die oog daarop om maatskaplike verandering teweeg te bring. Houston (2002:307) definieer die makrovlak-sisteem as "...the overarching structure of society as reflected in spheres of law, economy and politics."

Die hoofsaaklike doel is om maatskaplike en sosiale verandering teweeg te bring, om sodoende die kwaliteit van lewe te verbeter. Burgerlike betrokkenheid is baie belangrik tydens hierdie intervensie om ander te help om kennis te dra, 'n keuse uit te oefen en om deel te neem aan besluitneming. Tydens intervensie op makrovlak, is dit die taak van die maatskaplike werker om behulpsaam te wees om gemeenskapsprobleme te behandel deur die inisiëring van sosiale aksies en sosiale verandering. Dit is dus belangrik dat die maatskaplike werker kennis sal dra van die gemeenskappe se onderskeie norme en standaarde en dat sy oor die nodige kennis sal beskik om probleemoplossend te kan optree indien nodig (Morse, 1993:322; Du Bois & Miley, 1996:75).

Die navorser is van mening dat die meeste maatskaplike werkers in die veld, grootliks op al vier vlakke intervensie toepas, vanweë die staat se vereistes dat alle werkers op individuele, groep- en gemeenskapsvlak moet dienste lewer. Die gevolg is dat gelyktydig met verskeie subsisteme, sisteme en suprasisteme gewerk word, wat dit soms onmoontlik maak om die werkslading doeltreffend te kan hanteer. Die deelname van die pleeggesinne tydens die navorsingstudie, word grootliks op die mikrovlak- (individueel), middelvlak- (opvoedkundige instansies) en eksosisteem (werkplek) toegepas. Verder kan die opleidingsgroepe van die voornemende pleegouers ook as mesosisteme gesien word. Pleegouers ontvang pleegkindtoelaes vanaf die staat, wat gevolglik bydra tot hul interaksie met die staat (makrovlak). Dit is duidelik dat geen sisteem op sy eie funksioneer nie en dat dit interafhanklik van mekaar is.

2.8 TEGNIEKE VAN DIE SISTEMIESE BENADERING

Die volgende tegnieke is gebaseer op die beginsels van die sistemiese benadering:

2.8.1 Sirkulêre vraagstelling

Sirkulêre vraagstelling verskil van direkte vraagstelling aan 'n persoon oor homself. Dit behels die stel van vrae aan byvoorbeeld een lid van 'n groep oor 'n ander lid of lede van die groep. Hierdie tipe vraagstelling is daarop gerig om die verhoudings in groepe te verken. Dit lei uiteindelik tot 'n beter begrip van die self, asook van ander persone (De Meillon & Wiechers, 1993:101; Van der Westhuizen, 1994:158). Goldenberg en Goldenberg (1996:244) ondersteun hierdie stelling en noem: "The technique focuses attention on family connections rather than individual symptomatology, by framing every question so that it addresses differences in perception by different family members about events or relationships."

Sirkulêre vraagstelling kan byvoorbeeld gebruik word om:

- die verhoudings tussen lede van 'n groep te verken;
- die verskille in persepsies, oor gebeure of verhoudings, van verskillende lede van 'n gesin uit te wys; en
- bepaalde inligting oor 'n gesin te bekom (Goldenberg & Goldenberg, 1998:327).

Meyer, *et al.* (1997:602) noem ook: "Sirkulêre vraagstelling veronderstel in die eerste plek 'n wederkerige kommunikasiepatroon tussen die terapeut en die sisteem waarin die terapeut 'n vraag stel en dan versigtig na die terugvoering van die sisteem luister voordat 'n verdere vraag gestel word." De Meillon en Wiechers (1993:101) is van mening dat die feit dat die vrae op sirkulêre wyse gestel word, dit reeds impliseer dat daar patrone ten opsigte van gedrag in gesinne of groepe bestaan. Dit impliseer verder dat die patrone effektief blootgelê kan word deur hierdie bepaalde tipe vraagstelling.

Tydens die tuisbesoeke wat deur die navorser onderneem is (as deel van die program wat volledig in hoofstuk ses bespreek word), is onderhoude met die hele voornemende pleeggesin gevoer. Vrae is aan individuele gesinslede gerig asook aan die onderskeie gesinslede oor mekaar, sodat soveel moontlik inligting oor die gesin en hul funksionering ingewin kon word.

2.8.2 Genogram en ekokaart

Die genogram word deur Goldenberg en Goldenberg (1996:181) beskryf as: "... a useful tool for allowing therapist and family members alike to examine the ebb and flow of the family's emotional processes in their intergenerational context." Die ekokaart, soos ontwikkel deur Hartman (1978), is die mees algemeen gebruikte visuele hulpmiddel wat deur maatskaplike werkers gebruik word en is behulpsaam om die kompleksiteit van persoons- en omgewingsinligting uiteen te sit (Van der Westhuizen, 1994:160; O' Donoghue & Maidment, 2005:41). Die navorser sien die ekokaart as 'n diagrammatiese hulpmiddel om die bestaande komponente van ondersteuning, wat 'n sisteem omsirkel, te illustreer.

Bowen in Nichols en Schwartz (1998:173), beskryf die genogram as 'n 'gesinsdiagram' wat behulpsaam is om belangrike inligting in te samel en te organiseer. Die hoofdoel van die genogram is om die data tydens die evalueringsfase te evalueer en om verhoudingsprosesse te volg.

Die navorser het nie hierdie tegniek tydens hierdie studie benut nie, maar dit kan wel as hulpmiddel aangewend word wanneer met gesinne en/of pleeggesinne gewerk word, veral waar die pleegouers familie van die pleegkind is en die verwantskap tussen die pleegkind, pleegouers en die biologiese ouers, dus baie kompleks kan wees. Dit kan selfs as hulpmiddel in die opleidingsprogram ingewerk word as die tyd dit toelaat.

2.8.3 Metafore

Levy en Orlans (1998:149) definieer 'n metafoor soos volg: "A metaphor is the application of a word or phrase to something that it does not apply to literally, in order to indicate a comparison with the lateral usage." 'n Metafoor is dus 'n parallelle situasie wat geskep word om die verbalisering van sekere emosies minder angsvol te maak, byvoorbeeld waar 'n kind bang is vir 'n monster onder die bed, kan die terapeut 'n storie vertel oor hoe bang die monster is omdat hy niemand ken nie en verdwaal het.

Hierdie tegniek is nie tydens hierdie studie aangewend nie, maar kan baie sinvol aangewend word tydens maatskaplike werkers se dienslewering by pleeggesinne. Pleegkinders kan emosionele probleme ervaar wat deur trauma veroorsaak is, met die gevolg dat hierdie pleegkinders met vrese kan worstel. Deur hierdie tegniek te gebruik, kan hierdie vrese verminder word.

2.9 DIE ROL VAN DIE MAATSKAPLIKE WERKER MET BETREKKING TOT DIE INTEGRERING VAN DIE SISTEEMBENADERING IN PLEEGSORGDIENTSTE

Volgens Schoeman (1980:186), is die rol van die maatskaplike werker ten opsigte van maatskaplike sisteme ten nouste aan die kenmerke van 'n sisteem gekoppel.

Die rol van die maatskaplike werker kan dus soos volg aangestip word:

2.9.1 Vasstelling van grense

Dit is die taak van die maatskaplike werker om 'n sisteem behulpsaam te wees om sy grense vas te stel. Dit kan nodig wees dat die maatskaplike werker en die kliënt gesamentlik die grense duidelik moet afbaken en beskryf. Die taak en funksionering van die sisteem word beklemtoon om ordelikheid, struktuur en gereguleerdheid in die sisteem te vestig. Die sisteem moet dus sy eie grense ken voordat dit sinvol in interaksie tot ander sisteme kan tree (Schoeman, 1980:186; Greif & Lynch, 1983:51). Die navorser meen dat dit dus die taak van die maatskaplike werker is om tydens die voorbereidingsfase van die pleegplasing, reeds die nodige grense en reëls daar te stel. Dit is veral belangrik omdat die pleegkind uit 'n ander sisteem (biologiese gesin) kom, waar sy biologiese gesin se grense meer of selfs minder rigied was. Dit kan verwarring veroorsaak as die pleegkind en die pleeggesin nie gehelp word om die nodige grense vas te stel nie.

2.9.2 Regulering van openheid of geslotenheid

Volgens Schoeman (1980:186), is daar vir elke sisteem 'n optimum graad van openheid en geslotenheid. Indien dit oorskrei word, kan dit die ordelike funksionering van die sisteem nadelig beïnvloed. By sisteme wat te oop is, bestaan die gevaar dat hul integriteit ingeboet kan word. By sisteme wat weer te geslote is, word groei en ontwikkeling belemmer. Dit is dus die taak van die maatskaplike werker om die sisteem daarmee behulpsaam te wees om uiteindelik self sy grense te beheer, self te bepaal wat as insette tot die sisteem toegelaat kan word en as uitsette gelewer kan word, sonder om die ewewigstoestand nadelig te verstuur.

2.9.3 Vennootskap

Tydens die hulpverleningsproses, moet die maatskaplike werker met die kliënt in vennootskap tree om te poog om 'n ordelike en gereguleerde ewewigstoestand te bereik. Daar moet dus besondere aandag gegee word aan die interaksie en verhoudings tussen sisteme en die handhawing van 'n balans in die sisteemnetwerk (Schoeman, 1980:187). Dit is dus belangrik dat die biologiese ouers, pleegouers, pleeggesinne asook die pleegkind as sisteme, soos volg deur die maatskaplike werker benut word:

- Veranderingsisteem: Maatskaplike werkers se taak is, volgens Zastrow (1992:71), om verandering teweeg te bring en kan dus as die veranderingsisteem gesien word. In die *Nuwe Woordeboek vir Maatskaplike Werk* (1995:66) word die veranderingsisteem omskryf as: "Welsynsinstitusies wat maatskaplike werkers en ander persone aanwend om deur middel van maatskaplike welsynsprogramme en programme vir gemeenskapsontwikkeling die maatskaplike funksionering van kliënte en groepe te verbeter."
- Aksiesisteem: Die biologiese ouers word gesien as die kliëntesisteem ten opsigte van wie die maatskaplike werker intervensietake het. In 'n pleegsorgsituasie, is dit die maatskaplike werker se taak om ook die biologiese ouers as aksiesisteem aan te wend, in samewerking met die pleegouers tot suksesvolle aanpassing van die kind in pleegsorg en dus uiteindelijke gesinshereniging. Die pleeggesin kan ook deur die maatskaplike werker as hulpmiddel binne die gemeenskap benut word. Die pleeggesin word in hierdie navorsing ook gesien as die aksiesisteem. Zastrow (1992:72) omskryf aksiesisteem as: "The term is used to describe those with whom the social worker works to accomplish the tasks and achieve the goals of the change effort."
- Teikensisteem: Die biologiese ouers word ook gesien as die teikensisteem met die oog op gesinsherenigingsdienste. Die teikensisteem word beskryf as: "Persone, groepe en/of gemeenskappe wat in belang van die kliëntesisteem beïnvloed moet word of verandering moet ondergaan om die doelwitte van maatskaplikewerk-hulpverlening te bereik" (*Nuwe Woordeboek vir Maatskaplike Werk*, 1995:63).

- Kliëntesisteem: Die pleegkind word gesien as die kliëntesisteem aan wie dienste gelewer word. Zastrow (1992:71) definieer kliëntesisteem as saamgestel uit "...the people who sanction or ask for the change agent's services, who are the expected beneficiaries of the service and who have a working agreement or contract with the change agent."

Die navorser is van mening dat die maatskaplike werker die eienskappe van 'n sisteem moet ken en oor die nodige vaardighede moet beskik om die sisteem as geheel en die individue afsonderlik te kan assesser. Sisteem maak dus 'n integrale deel uit van die pleegouerkeuringsproses. Dit sal daartoe bydra dat die maatskaplike werker oor die nodige inligting beskik om haar intervensie te kan beplan, die voornemende pleegouers te leer ken en hulle te bemagtig met opleiding rondom pleegsorgbeleid.

2.10 WAARDE VAN DIE ALGEMENE SISTEEMTEORIE

- Ronnau en Poertner (1993:22) meld dat die maatskaplikewerk-professie baie afhanklik is van die sisteemteorie. Hierdie teorie word benut om die kompleksiteit van gesinsisteme te verklaar, en is dus 'n belangrike maatskaplike hulpmiddel. Die sisteemteorie verskaf 'n raamwerk om die nodige inligting te verkry ten opsigte van 'n gesin se komplekse elemente en wisselwerking. Daar vind dus 'n verskuiwing plaas van 'n liniêre perspektief na 'n sistemiese perspektief in die bestudering van die situasie (Schoeman, 1980:187; DiNitto & McNeece, 1997:60; O' Donoghue & Maidment, 2005:43).
- Maatskaplike werkers kan egter verplig voel om aan al die komponente en subsisteme aandag te gee, maar dit is 'n onmoontlike taak (Ronnau & Poertner, 1993:23). Ronnau en Poertner (1993:23) meen verder: "Research on problem solving suggests that when systems are very complex it is extremely difficult if not impossible to determine exact relationships between the elements of the system." Dit kan ook gebeur dat 'n gesin byvoorbeeld tydens intervensie, oor multi-probleme beskik en dit is baie moeilik om aan al die probleme aandag te gee.
- Die sisteemteorie beklemtoon die afhanklikheid tussen sisteme en subsisteme en bepaal dus dat 'n probleem nie geïsoleerd kan staan of geïsoleerd behandel kan word nie. Die sisteme en subsisteme met wie die betrokke kliënt in interaksie is, moet dus as vennote (pleeggesin) deel hê aan die hulpverleningsproses (Schoeman, 1980:187; Roux, 1998:28).

- Die sisteemteorie beklemtoon die moontlikheid van die sisteem tot groei en ontwikkeling. Besondere klem word daarop geplaas om die sisteem na 'n ewewigstoestand te begelei. Die sisteem is dus in staat om by sy omgewing aan te pas (Schoeman, 1980:188; Roux, 1998:28).
- Die sisteemteorie beklemtoon die geïntegreerde benadering in maatskaplike werk. Die sisteemteorie kan dus op al die metodes in maatskaplike werk van toepassing gemaak word (Schoeman, 1980:188; DiNitto & McNeece, 1997:60).
- Van Rooyen en Combrink (1980:65) meld dat die teorie nie riglyne en voorskrifte vir optrede bied nie en is nie bedoel om 'n behandelingsmetode in die maatskaplike werk te wees nie. Hierdie teorie bied juis die plek en ruimte vir enige ander benadering, teorie of behandelingsmetode in die maatskaplike werk (Schoeman, 1980:189).
- Thomas (1996:390) is van mening dat die suksesvolle aanwending van die sisteemteorie daarvan afhang of die terapeut daartoe in staat is om te bepaal waar die verskillende komponente of individue binne die vier vlakke van sisteme, funksioneer. 'n Persoon se persepsie van sy omgewing verskil van sy persepsie van homself.
- Nichols en Schwartz (1998:173) meld dat die sisteemteorie wegbeweeg van die simptome in sisteme en eerder fokus op die sisteemdinamiek. Dit verhoed dat terapeute poog om die sisteem te 'herstel' en dra eerder daartoe by dat kliënte gemotiveer word om te werk aan persoonlike ontwikkeling.
- Hartman in Greif en Lynch (1983:53), is van mening dat 'n probleem met die sisteemteorie ervaar word weens die hoë abstrakte vlak waarop die hele teorie gefundeer is. Dit bemoeilik die taak om die teorie in die praktyk te integreer. Verskillende sienswyses ten opsigte van die teorie bestaan, wat dit dus ooplaat vir interpretasie (DiNitto & McNeece, 1997:60).
- Nichols en Schwartz (1998:171) noem dat die effektiwiteit van die uitgebreide gesinsisteemterapeute, hoofsaaklik berus op hul persoonlike ervarings en kliniese verslae. Dit kan veroorsaak dat terapeute in hul optrede en besluitneming subjektief beïnvloed kan word.

- Kommer bestaan oor die moontlikheid dat die klem wat op groter sisteme geplaas is, daartoe kon bydra dat die individu verlore sou gaan. Die gevaar bestaan dus dat soveel aandag aan interaksionele patrone gegee word en daar so op betekenispatrone gekonsentreer word, dat die mens met sy emosies wat by die interpersoonlike verhoudings betrokke is, uit die oog verloor word (Meyer, *et al.*, 1997:613).

Die navorser is van mening dat, wat die terapeutiese praktyk betref, dit beklemtoon moet word dat die algemene sisteemteorie besonder waardevol is in 'n tyd waar die nood van so baie mense eenvoudig nie op individuele basis aangepak kan word nie. Die sisteemteorie is dus baie waardevol om komplekse gesinne (soos pleeggesinne) te evalueer en op te lei, aangesien die individu nooit los staan van ander sisteme nie. Die holistiese beginsel moet dus as vertrekpunt benut word met die oog op die bestudering van individuele lede as deel van 'n groter geheel. Die waarde van die sisteemteorie vir hierdie studie is dat die pleeggesin nie in terme van individuele persoonlike eienskappe en optrede, geëvalueer word nie.

2.11 SAMEVATTING

- Die maatskaplikewerk-professie werk hoofsaaklik met sisteme wat bestaan uit individue, groepe, gesinne, organisasies en omgewings. Daar word dus gefokus op die verhoudings tussen lede van die lewende sisteme en hul omgewings. Die sisteemteorie word in 'n toenemende mate in die maatskaplikewerk-veld gebruik en bied 'n raamwerk waarbinne kennis georganiseer kan word.
- 'n Sisteem is 'n groepering van eenhede in 'n verbandhoudende geheel. 'n Sisteem bestaan uit subsisteme wat deel is van 'n groter sisteem en ook bestaan uit kleiner sisteme. Drie subsisteme word geïdentifiseer, naamlik die egliede-, ouerlike- en sibbe-subsisteem. 'n Sisteem beskik oor eienskappe en grense wat dit van ander entiteite onderskei. Die sisteemteorie lei die aandag dus weg van die individu en fokus op die groter geheel, wat die gemeenskap en omgewing insluit. Die filosofie van die sisteemteorie behels dat die interaksie en onderlinge afhanklikheid en beïnvloeding tussen sisteme erken word. Die mens en sy omgewing word dus in totaliteit gesien.

- Kubermetika dui daarop dat 'n persoon van buite die sisteem 'n waarnemer is om te sien wat binne die sisteem gebeur. Tweede-orde-kubermetika dui daarop dat die waarnemer deel is van die sisteem. Dit is belangrik dat die waarnemer objektiëf moet wees.
- Die beginsels van die sisteemteorie sluit in: sirkulariteit, verkryging van inligting, dubbele beskrywing, patroon en vorm, stabiliteit, verandering en passing. Tegnieke wat benut kan word, behels sirkulêre vraagstelling (wederkerige kommunikasie), die genogram en ekokaart (visuele hulpmiddel), en metafore.
- Die kenmerke van sisteme sluit die volgende in: positiewe en negatiewe entropie, relatiewe oop en geslote sisteme, grense is rigied of buigsaam, 'n hiërargiese verhouding bestaan tussen die lede van die sisteme en daar word deurlopend gepoog om 'n ewewigstoestand te handhaaf. Intervensie vind op mikro-, meso-, ekso- en makrovlak plaas en 'n geïntegreerde benadering word grotendeels gevolg.
- Die rol van die maatskaplike werker word grootliks gekoppel aan die kenmerke van sisteme. Intervensie behels dus, onder andere, die vasstelling van grense, regulering van die openheid of geslotenheid van sisteme en die vestiging van 'n vennootskap met die onderskeie sisteme en individue.
- Die sisteemteorie word positief beleef, weens die feit dat 'n geïntegreerde benadering gevolg kan word wat behulpsaam is om die kompleksiteit van sisteme te kan hanteer. Ander benaderings kan met gemak in hierdie teorie geïmplementeer word. Verder word ook daartoe bygedra dat die kliënte gemotiveer word om te werk aan hul eie persoonlike ontwikkeling. Kritiek teen die sisteemteorie behels dat die maatskaplike werker verplig kan voel om aan al die sisteme aandag te wil gee en dit is 'n onmoontlike taak. Weens die feit dat die teorie ook abstrak is, kan dit te veel ruimte laat vir eie interpretasie.